

Til minne om min mor

**Wanda Maria
von der
Marwitz Hjort**

*ved hennes 100-årsdag
den 16. februar 1968*

J. B. Hjort

Til Kirke og Conue
ha Far.

Provided by Christian von der Goltz November 2014
Scanned by Enevold Falsen

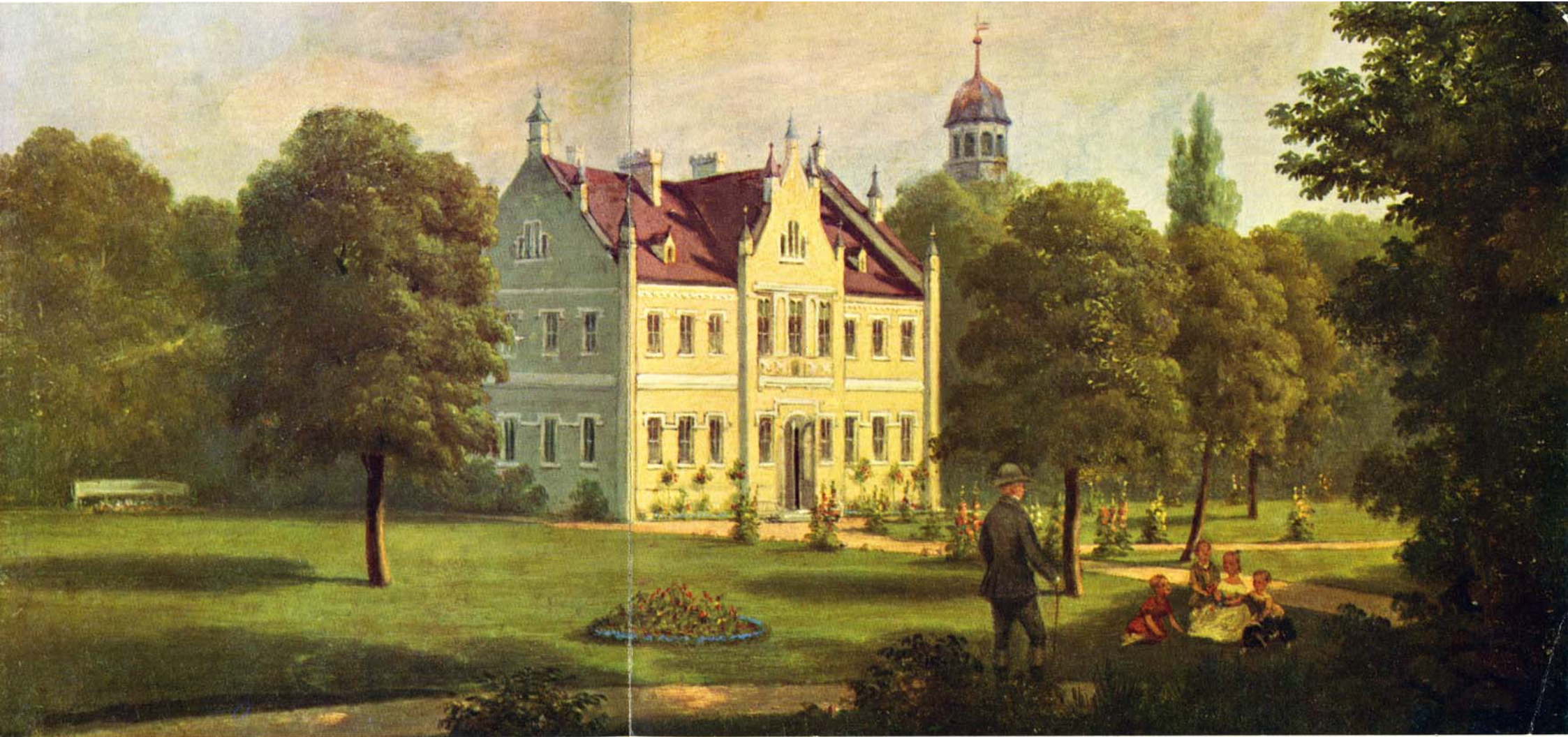
Wanda Maria von der Marwitz Hjort

Til minne om min mor

**Wanda Maria
von der
Marwitz Hjort**

*ved hennes 100-årsdag
den 16. februar 1968*

J. B. Hjort

Friedersdorf. I forgrunnen Bernhard von der Marwitz med 4 barn av første ekteskap. Maleri av K. G. Pfannschmidt omkring 1860.

Min mor, *Wanda Maria von der Marwitz*, ble født den 16. februar 1868 i Friedersdorf bei Seelow i Mark Brandenburg.

Hennes far, Bernhard von der Marwitz, var den gang 44 år gammel, han levet bare i 12 år til. Han døde den 31. mars 1880. Hennes mor, Marie Gräfin Itzenplitz, var 35 år gammel.

Familien Marwitz er en gammel familie. Navnet synes slavisk, men skal være germansk. Det er et stedsnavn. Det finnes flere steder i det nuværende Øst-Tyskland som heter Marwitz, felles for dem skal være at det er vått der. «Mar» skal bety vann eller myr (sml. Marsteinen, Havstenen, ved Bergen). «Witz» skal være en forvrengning av «Wiese», eng. Marwitz altså lik Vasseng.

Dokumentarisk er familien kjent fra 1259 da en Theodoricus de Marwitz var ett av vitnene på et dokument, hvorved biskopen og markgreven av Brandenburg fastsatte vilkårene for overdragelse av et hospital til klosteret Mariensee. Året 1259 svarer i Norges historie til Håkon Håkonsøns regjeringstid. Familien var en utpreget landadelsfamilie, av dem som i fredstid drev sine jordeiendommer som storbønder gjorde i Norge, og som i krigstid stillet offiserer til hæren. Det har i tidens løp vært 13 generaler av navnet von der Marwitz. Etter den fransk-tyske krig fikk tyske regimenter navn ved siden av sine regimentsnummere. Noen fikk navn efter fyrster, noen

etter berømte hærførere. Men syv regimenter ble oppkaldt etter utpregede militærfamilier. Det 61. infanteriregiment fikk navnet von der Marwitz. Et annet regiment fikk navnet von der Goltz. I Astrids bryllup den 26. september 1920 med Rüdiger Graf von der Goltz ble dette nevnt, og det ble spøkefullt sagt at det da bare var 5 regimenter igjen til alle andre familier i landet.

Denne aktive deltagelse i hæren voldte, med Tysklands mange kriger, store tap av familiens mandlige medlemmer. Et besøk på den gamle æreskirkegård i Friedersdorf var som å blade i historiens bok. Slekt etter slekt hadde med resignert fromhet skrevet på gravstenene: «Dulce et decorum est pro patria mori.»

Friedersdorf ble i 1652 erhvervet av generalløytnant Joachim Ernst von Görzke. I Friedersdorf hang det et legemstort portrett av ham. Han hadde vært page hos Gustav Adolf. Hans ene ben var kortere enn det annet. Det skyldtes at han ble såret under slaget ved Lützen. Brandenburgerne var dengang alliert med svenskene. På slutten av tredveårskrigen gjaldt det for Brandenburg å kaste svenskene ut. Görzke deltok med energi i dette. Som et minne fra den tid sto det utenfor slottet i Friedersdorf et dusin små feltkanoner. De var prydet med det danske riksvåpen. Svenskene hadde erobret dem fra danskene, og Görzke fra svenskene. Som gutter kjørte vi omkring med dem og lekte krig.

Da Görzke overtok Friedersdorf etter tredveårskrigen, var egnen herjet og øde. Slott og kirke var brendt av de keiserlige tropper. Tolv bondebruk var ødegårder. Ialt var det fem mann igjen i landsbyen. Görzke befolket og bebygget landsbyen påny og fikk jordbruket igang. Han hadde bare to døtre. Den ene,

Marie Elisabeth, ble gift med Johann Georg von der Marwitz og overtok Friedersdorf. Han var min oldefars oldefar. Fra dengang av og til 1945 gikk Friedersdorf fra far til sønn. I 1945 ble Friedersdorf ødelagt under russernes fremrykning mot Berlin. Idag ligger det i Øst-Tyskland, hvor man bevisst har revet ned historiske monumenter. Hvor slottet sto, skal det idag være en fotballplass.

Friedersdorf hadde 4000 Morgen land, d. v. s. ca. 16 000 mål. Det lå for det meste på høyden på vestsiden av Oder, men det var også et område nede i Oderdalen, det såkaldte Oderbruch, som ble dyrket opp etter at Fredrik den Store hadde latt Oder kanalisere. Der nede var den beste jord. På høyden var det meget sandjord. Mark Brandenburg ble i sin tid kaldt «Die Streusandbüchse des heiligen römischen Reiches». Det som ble dyrket var særlig korn, poteter og sukkerroer. Om høsten kom det polske landarbeidere som utførte skuronnen. Trekk-kraften var digre belgiske hester, percherons kaldet, og okser. For å holde øye med driften måtte eieren ride og ride. Det var vanlig, når vi kom ned til frokost, at han allerede hadde vært ute i 3—4 timer på hesteryggen. Døtrene hadde hvert sitt arbeidsområde, en frukthaven, en hønseriet, en annen husholdningen. Livet var gudfryktig og arbeidsomt.

Landsbyen omkring var bebodd av en del selveiende bønder og av mange, som vi kanskje ville kalde husmenn, de såkaldte «Kossäthen». De hadde en egen jordlapp og levet ellers som daglønnere. Det var smed og snekker, kro, skole og prestegård i landsbyen. Midt i den lå en stor dam, hvor landsbyens gjess og ender forentes i demokratisk fordragelighet.

Slottet var bygget i forskjellige perioder. De eldste deler var muret opp av kampesten, som vore tanter sa var transportert

dit fra Norge, nemlig i istiden. Veggene var 1,5 meter tykke. Görzkes restaurering fulgte barokkens stil. Da min oldefar, generalløytnant Friedrich August Ludwig von der Marwitz vendte hjem etter Napoleonskrigene, var eiendommen herjet påny. Franske tropper som skulle innkvarteres sa «Ah,! que c'est vaste, ah! que c'est horrible!»

Han lot senere slottet restaurere av arkitekten Karl Friedrich Schinkel, han som reviderte Grosch's utkast til universitetsbygningene i Christiania. Etter denne restaurering fikk slottet et visst gotisk utseende, mens kirken som lå like inntil, fortsatt var barokk.

Friedersdorf var et majorat, d. v. s. eiendommen gikk fra far til eldste sønn, eller i mangel av sønner, til eldste datter, som etter vår odelsrett. Men i motsetning til denne kunne eieren ikke selge noe av eiendommen og det var ikke mulig for ham å realisere noen del av den kapital som lå i eiendommen. Jeg husker fra min barndom at det kom et brev fra Tyskland til min far, hvori han ble bedt om på vegne av sine barn som potentielle arvinger til Friedersdorf, å godta at det ble opptatt et pantelån som skulle brukes til å bygge en ny driftsbygning.

Den som i øyeblikket satt med godset betraktet seg ikke som eier, i kapitalistisk forstand, men som forvalter av familiens eiendom. Det var et len, d. v. s. laan. Jeg henviser til det testamente som gjengis i slutten av denne utredning. De yngre søsken fikk utdannelse, men ingen annen arv enn den som måtte finnes i aktiva utenom eiendommen. Til gjengjeld var det slik at enhver som var i nød, gamle tanter, enker og andre, anså seg berettiget til å ta inn i Friedersdorf og bli der i årevis.

Når man som nordmann kom til Friedersdorf ble man uvil-
kårlig imponert av det store hus med de mange verdifulle ting
og malerier. Det fantes kusk, tjener, mange hushjelper. De
tilhørte slekter i landsbyen, som hadde tjent på slottet i genera-
sjoner. Det var gode kjøre- og ridehester på stallen, oppdrettet
på eiendommen. Det var nok av mat avlet der. Uvilkårlig
tenkte man: «Det må være rike folk.» Det var de, hva det
ytre apparat angikk. Men de var ikke rike i den betydning at
de kunne legge hånden på ledige, kontante midler. Derfor
kunne onkel Kurt senere si: «Wir sind eine arme aber witzige
Familie.» Formuen i godset kunne ikke røres, inntekten var
den netto som gårdsbruket kastet av seg. Det hele var preget
av en meget nøktern økonomisk sans, med respekt for utgifter,
men også med forakt for det vi kalder kapitalisme. Da min
^{onkel} ~~onkel~~ Hans giftet seg med datter til en rik industridrivende i
Vest-Tyskland, ble det betraktet som noe av en mesallianse.
Det var meget lettere å godta at min mor giftet seg med en
akademiker.

Forholdet mellom herskapet i slottet og befolkningen i lands-
byen var patriarkalsk. Sønnene i slottet og de i landsbyen tje-
nestegjorde i samme regiment, Fürstenwalder Ulanen og dro
i krig sammen.

Min bestemor hadde alltid liggende ferdig spebarntøy hun selv hadde laget. Når det ble født et barn i landsbyen, var hun tilstede for å se at alt ble riktig gjort. Da «kossath» Oswald døde — hans familie var en av dem som ble kolonisert der etter tredveårskrigen — og enken satt igjen med mange barn, sa min bestefar til henne: «Jeg skal ikke forlate deg,» og hjalp henne gjennom mange år. Da min bestefar lå for døden, kom en søndag etter kirketid to brødre Oswald i sine mørkeblå kirkeklær og sa: «Vi er kommet for å trøste Nådigherren med et Gudsord.» De ble i timer hos ham og ba for ham. Da min mors eldste bror Gebhard døde i 1899, etter en kjøreulykke (min far var merkelig nok den eneste som var tilstede), gikk en gammel kone frem til graven og sa: «Det var en god og rettferdig herre!» Da tjener Hermann hadde en begavet sønn, leste min onkel Hans latin med ham.

Selv om det selvsagt sosialt sett var stor forskjell på folk, var dog det lille samfund harmonisk og ennå ikke vannrett inndelt i klasser som sto mot hverandre. Det var et sluttet organisk samfund av mennesker som respekterte hverandre og var forenet i arbeide og gudsfrykt.

I min ungdom hadde jeg fornemmelsen av at det besto flere «patterns of culture» ved siden av hverandre i Tyskland, uten særlig forbindelse dem imellom. Det var den feudalt ordnede landbefolkning som levet for jorden og for konge og fedreland, det var finans- og handelsstanden i Berlin og Hamburg, det var det nye industrimiljø i Ruhr, det var embedsverket og det litterære og vitenskapelige miljø ved universitetene. Man giftet seg helst innenfor sin egen stand, en fra landadelen eventuelt med en fra embeds- eller universitetsmiljø, men nødvendig med en fra finans- eller industrimiljøet. I England var sirkulasjonen mellom gruppene sterkere. De yngre sønner av «the landed gentry» gikk til koloniene eller til handelen eller industrien. I Tyskland gikk de til hæren eller til embedsverket.

Alle skikkelige menn var iallfall reserveoffiserer og titulertes gjerne med sin militære titel. I selskap bar de ofte uniform.

Alt dette er idag en svunden tid, «Bilder aus einer versunkenen Welt».

*Friedrich August
Ludwig von der
Marwitz.*

*Charlotte von der
Marwitz, født
Gräfin von
Moltke.*

Min oldefar, generalløytnant *Friedrich August Ludwig von der Marwitz* var en særpreget mann. Historikeren Niebuhr sa om ham at han var «en mann av gammel romersk karakter, en kraftig, gedigen natur, en adelsmann i ordets beste betydning, som ikke tålte noe uverdigg i sin nærhet, gikk besluttsomt mot alt dårlig og forsvarte sannheten mot enhver; som ikke kjendte frykt og alltid var å finne i de edlestes og bestes rekker. Ofte kunne han synes hård og barsk, men de alvorlige kraftige ord skjulte den reneste vilje og den redeligste hensikt».

Hans mor, Sophie le Duchat de Dorville, tilhørte en fransk refugie-familie. Min mor sa at vakre hender og små føtter i familien, kom fra henne.

Min oldefar deltok i alle Napoleonskrigene, ble dekorert med «Pour le Mérite» med ekeløv, den høyeste militære utmerkelse.

I 1810 ble han satt inn i festningen Spandau for 5 uker på grunn av et opprørsk skrift. Han hadde også en onkel, Johann Friedrich Adolf, som allerede som rittmester fikk «Pour le Mérite» ved Hochkirch i 1758. Han nektet å utføre en ordre som Fredrik den Store ga ham. Den gikk ut på å plyndre et østerriksk slott, som repressalie for at østerrikerne hadde plyndret slottet Charlottenburg og ødelagt Fredriks antikksamling. Han ble avskjediget for ulydighet og ordren gitt til en annen. Senere vant han i spill en del av byttet, en kobberstikksamling

som var i Friedersdorf, med bl. a. stikk av Dürer. Min oldefar satte på onkelens gravsten: «Er sah Friedrichs Heldenzeit und kämpfte mit ihm in allen seinen Kriegen. Wählte Ungnade, wo Gehorsam nicht Ehre brachte.» Den siste setning siterte president Heuss i minnetalen 1964 over de offiserer som gjorde opprør mot Hitler den 20. juli 1944. Disse ting er uttrykk for «der Marwitz'sche Widerspruchsgeist».

Min oldefar har skrevet interessante memoarer, bl. a. om en reise til England etter Waterloo, hvor engelskmenn og preussere var allierte.

Han var gift to ganger. Første gang med Franziska («Fanny») Gräfin von Brühl. Hennes mor Sophia Gomm, var engelsk. Hun døde i barselseng etter ett års ekteskap, 21 år gammel og mannen satte på gravstenen «Hier liegt mein Glück». Hennes søster Marie ble gift med den senere general Karl von Clausewitz, forfatter av den bekjendte bok «Vom Kriege». Barnet ble «tante Fanny», gift med Albert von Arnstedt, som eiet Gross Kreutz. De hadde ingen barn og eiendommen gikk over til Bodos far, Albert von der Marwitz.

Efter 5 års tilværelse som enkemann, giftet min oldefar seg med Charlotte Gräfin von Moltke. Hun hadde vært hoffdame hos dronning Louise av Preussen. Hennes mor var Friederike Burggräfin zu Dohna, som i første ekteskap var gift med Carl Anton Prinz von Holstein-Beck. Prinsen falt i slaget ved Kunersdorf i 1759. De hadde en sønn, som altså var halvbror av min oldemor, som i sin tid ble far til Christian IX. Min bestefar kaldte derfor sin mormor «die Rennomier-Grossmutter» og Christian IX sin fetter.

Mine oldeforeldre fikk 9 barn, hvorav 3 sønner døde som barn. En av døtrene, Bertha, var hoffdame og kjent for sin

hvasse tunge, hvilket forøvrig er noe av en familieegenskap. Ved hoffet var hun fryktet. En gang hun ytret seg på denne måte, sa kongen, Friedrich Wilhelm IV: «Das ist kein Witz, das ist Marwitz.» Det niende barn og den eneste gjenlevende sønn, var min bestefar *Bernhard von der Marwitz*, født 12. februar 1824. Hans far døde da sønnen var 13 år gammel.

Min bestefar var også gift to ganger. Hans første hustru var Marie von Arnim, som døde etter fem års ekteskap. Hennes mor, Karoline Ballerstedt var borgerlig (dette nevnes fordi det fikk følger. Hennes datter Sibylle ble gift med August Freiherr von Minnigerode. Dennes sønn skulle arve et gods, men dertil krevedes at han hadde 16 adelige aner. Det hadde sønnen ikke). I dette ekteskap var det fire barn, Sibylle og tre sønner Gebhard, Albert (Bodos far) og Eberhard.

Efter fem år giftet min bestefar seg i 1858 med min mormor, Marie Gräfin Itzenplitz, født 24. desember 1833. Hennes far, Heinrich Graf von Itzenplitz til Kunersdorf, hadde vært statsråd under Bismarck. Han hadde mange godser, flere døtre og en sønn Günther, som faldt 18 år gammel som Ziethenhusar under det kjente kavalleriangrep ved Mars la Tour i 1870. Dette var en stor sorg, familien Itzenplitz døde ut med Günther. Min oldefar ba min bestefar om å reise til Frankrike og bringe liket hjem til Kunersdorf. Ved Gorze fant han en grav, hvor det hvilte tre eneste sønner, blandt dem Günther, som ble ført hjem. Ved hans død fordeltes oldefar Itzenplitz's godser til døtrene.

Min mormor fikk i løpet av 18 år 13 barn, hvorav to døde som små. Til det kom de 4 stedbarn. Barna ble inndelt i serier som bodde i adskilte deler i slottet. En huslærer med sønnene og en guvernante med de eldste døtre bodde ovenpå. Neden-

Bernhard von der Marwitz og Marie,
født Gräfin Itzenplitz.

under bodde de mindre barn med en fransk bonne mademoiselle Cavé, som sas være en datter av Jerome Bonaparte, kongen av Westfalen. Hun så iallfall ut til det. Takket være henne talte min mor og hennes søsken like godt fransk som tysk. Gamle Eise, som jeg ennu har opplevet, med amme hadde spebarna.

Min tante Luise har beskrevet sin far slik: «I

Papas ytre lot det aristokratiske seg ikke skjule. Høy og slank av vekst, holdningen oppreist og selvsikker, øynene lyse blå, hår og skjegg askeblondt.»

Bestefar Marwitz var først offiser i 6 år. Derefter overtok han forvaltningen av godset. Mens han var umyndig, hadde godset vært bestyrt av den før nevnte Onkel Arnstedt, som formynder. Min oldemor skrev til sønnen om ham «wie Arnstedt stets den besten Willen habe, aber mit Denken und Urteilen auf falschen extravagantem Wegen schweife». Hun ba sønnen om ikke å tro hva formynderen sa, «denn es ist alles Selbsttäuschung oder Unwahrheit».

I 1863 ble min bestefar Landrat i Kreis Lebus, han var det til kort før sin død i 1880. Dessuten var han medlem av det preussiske «Herrenhaus» og herunder ofte uenig i Bismarcks politikk.

Min mor var bare 12 år da han døde. Hun elsket sin far. Hun hevdet, som andre, at han hadde magnetiske hender. Hun led meget av migrene, men sa at hun ble bra når faren la sin hånd på hennes panne. Hans hender var alltid varme, han brukte aldri hansker, selv når han red om vinteren. Han så som en katt i mørket. Hvis det var rot og trette, faldt alt tilro i det øyeblikk han kom inn i rummet. Han hadde stor sans for humor, var vittig og slagferdig. Som Landrat måtte han ta imot kongelige personer som kom til kretsen. En gang kom kronprinsen dit, han var i dårlig humør og sa «der har vi den uunngåelige Landrat». Min bestefar svarte: «Hvis Deres kongelige Høyhet tror at jeg er her for min fornøyles skyld, da tar De feil. Jeg er her for å utføre en tjenesteplikt. Ved Deres kongelige Høyhets neste ankomst skal jeg holde meg borte.»

En Landrat var en fylkesmann i mindre format. Kreis Lebus hadde først forvaltningssentrum i Frankfurt an der Oder, senere i Seelow. Med datidens kommunikasjoner, hest og vogn eller ridehest, medførte virksomheten som Landrat meget fravær fra hjemmet, særlig fordi min bestefar ikke kunne fordra byråkrati og «Papierwirtschaft». Han foretrakk å ordne tingene på stedet. Vanartet ungdom avstraffet han selv, to mordere arresterte han egenhendig. Da det utbrøt kolera i hans forvaltningsområde, ble det panikk, ingen turde begrave de døde i nabolandsbyen Dolgelin. Han deltok da selv i arbeidet og besøkte de syke. Hvis det utbrøt brand i omegnen, var han tilstede og ledet slukningen. Da han av helbredsgrunner måtte ta avskjed, ga Kreis Lebus ham en æresgave.

«Mot slutten av 1870-årene formørkedes min fars muntre liv,» skriver hans datter Luise, «den store sterke manns sunnhet ble svekket. Når jeg fulgte ham til hest, klarte han ikke lenger

Marie von der Marwitz i 1911.

et hurtig tempo.» I begynnelsen av 1879 konstaterte legen en alvorlig hjertefeil som ledet til vattersott. Han måtte tilbringe sin siste tid i rullestol.

På grunn av hans omfattende virksomhet utenfor hjemmet, hadde han ikke kunnet drive godset selv, og ansatte bestyrere hadde ikke holdt mål. Bruket var derfor forsømt. Dessuten var tidene vanskelige for landbruket. Det var derfor naturlig at han var bekymret for sin store families fremtid. I denne sinnstilstand sa han til sine barn: «Kinder, behaltet mich doch im guten Andeken!» Og hans datter Luise, dengang 20 år, føyer til: «Hvorledes kunne vi annet, erindringen om denne elskelige, uselviske mann levet uformørket videre i hans barn.»

Han døde i Friedersdorf 31. mars 1880. Av hans 15 levende barn var bare 5 over 20 år. Den yngste Kurt var bare 3 år. Han falt den 2. desember 1904 i Sydvest-Afrika. Min mor som var nr. 11 i rekken, var 12 år da faren døde. Min mors eldste bror Gebhard, som var ugift, overtok godset. Han hadde i sin tid vært den beste rytter i den tyske arme. I Friedersdorf var det et stort skap fullt av premier. Det ble sagt: «Marwitz II (Albert) reitet wie ein guter Handwerker, aber Marwitz I (Gebhard) wie ein Künstler.»

Efter min bestefars begravelse sammenkaldte Gebhard sine søsken og sa til dem: «Vi vil alle og alltid holde trofast sammen, da vil vi også komme igjennom dette.»

La meg si noen ord om min bestemor, *Marie Gräfin Itzenplitz*. Da mannen døde var hun 46 år. Hun døde selv 16. februar 1914, 81 år gammel, heldigvis før første verdenskrig brøt ut. Den voldte familien store tap.

Min mormor var et dypt religiøst menneske. Hun var liten og lett, og spenstig. Hun var ikke egentlig vakker, men så fornem ut. Hun elsket å gå lange turer. Onkel Gebhard bemerket til det: «Das Gehen ist eine Beschäftigung für vierfüssige Kreature!» Hun hadde kunstneriske evner, særlig som poet. Hun kunne utenat en mengde eventyr og fortellinger. De fikk vi når vi gikk tur med henne. Hennes glansnummer, som vi først fikk når vi ble større, var «Hunden fra Baskerville» av Conan Doyle. Hun var elsket av alle sine mange barnebarn.

Hun var det enkleste, mest demokratiske menneske jeg har kjent. Hun var likedan og seg selv ovenfor enhver. På landet i Hardanger strikket hun strømper til en gammel fisker som hun ble venn med. Hans kone var jo død. Hun hadde ingen fordringer for seg selv, men mange til seg selv. Det hendte at hennes døtre oppdaget at hun hadde gitt bort sin dyne og pute til en som hun syntes trengte det bedre.

Min bestefars død i 1880 var en katastrofe. Hun elsket ham heftig, nu var han borte. Hun satt igjen med et stort gods som var forsømt og mange uforsørgede barn. Min bestefar døde

Johan
Hjort
og
Wanda
von der
Mar-
witz,
Mün-
chen
1892.

i mars, det var før våronnen begynte. En jordbruker må leve uten inntekter til avlingen er i hus om høsten. Min mor fortalte en gang at en jødisk kornhandler, som i mange år hadde kjøpt avlingen — «der Kornjude» — hjalp min bestemor med driftslån. For som før nevnt, kontanter var det alltid lite av.

Sønner som var offiserer måtte ha «Zulage», for dengang kunne de ikke leve av gasjen. Andre som studerte, måtte ha bidrag. Døtre skulle ha utstyr. Av døtrene giftet etterhvert tre seg, to ugifte ble gouvernanter ved mindre hoff, en var hoffdame, en var sykepleierske.

Men før de kom så langt, ble døtrene fordelt til slektninger. Tjenerpersonalet, som besto av 6 mannlige og 6 kvinnelige ble nesten helt avskjediget, antallet hester redusert til et par, for hester var dengang kommunikasjonsmidlet.

Min mor ble satt bort til sin fars fire år eldre søster, Marie Gräfin zu Lynar. Hun var enke og bodde i Bielefeld. Hun hadde en sønn, Guido født 1849, som senere ble vår velgjører. Hun var meget velstående. Allikevel valgte hun 52 år gammel å bli diakonisse. Pastor Friedrich von Bodelschwingh, den kjente leder av anstalten for epileptikere, Bethel i Bielefeld,

satte henne til å lede to hjem for epileptiske damer. Hun levde til 1895.

Jeg vet ikke nøyaktig når min mor kom til tante Marie Lynar, hun var iallfall bare et barn. Tante Marie var snill mot min mor, kledte henne opp, bekostet undervisning (min mor har dog aldri gått på noen skole), tok henne med på reiser til Algier og Italien. Men det var en aldersforskjell på 47 år, og min mor hadde liten omgang med jevnaldrende. Hun fikk sikkert også for lite mosjon. I Friedersdorf red man iallfall.

Da min mor hadde vært hos sin tante i 9 år, fikk hun høsten 1891 drevet igjennom at hun ville gjøre noe for sin videre utdannelse i tegning og maling. Tanten besluttet å fordoble månedspengene. Min mor dro til München, hvor det var lettere å unngå familiens inngrep enn i Berlin. Hun tok inn i Pension Quistorp i Schellingstrasse, hvor et lite værelse var ledig, som hun selv sier «vorteilhaft für meine schwache Kasse». I pensjonatet bodde flere studerende utlendinger og kunstnere, «alle mit beschränktem Mitteln und von grossem Fleiss». Om aftenen samledes de i stuen til samtale eller musikk. Og nu gir jeg ordet til min mor:

«En aften spilte jeg utenat forskjellige ting som falt meg inn, bl. a. sanger av Grieg. Da

Johan Hjort, tegnet av Wanda von der Marwitz, München 1892.

Elisabeth
Hjort, født
Falsen.

Johan Storm
Aubert
Hjort.

satte en storvoksen ung mann med en blond, lokket manke og lyse blå øyne seg ned ved siden av meg og hørte oppmerksomt på. Da jeg sluttet, takket han meg fordi jeg hadde spilt hans hjemlands musikk. Slik kom vi i samtale og jeg fikk vite hans navn, *Johan Hjort* fra Christiania. Jeg hadde inntil da tatt ham for å være amerikaner. Senere måtte jeg ofte spille for ham, vi gikk også ut sammen for å gå på skøyter, hva han kunne langt bedre enn jeg. Han studerte naturvidenskap, var meget ivrig og interessert i alt, særlig i sine biologiske studier. Han fortalte om sitt vakre hjemland, om sin familie og uten å la seg merke med det ble han interessert i meg. Han var 22 år gammel, selskapielig uøvet, hva der syntes å genere ham, men alt han sa var forstandig. Til jul ga han meg Kjerulfs sange, som hans far tidligere hadde sunget, og Andersens eventyr på dansk. Juleaften var meget hyggelig. Tilfeldig kom jeg ut i kjøkkenet. Der satt her Hjort, med ett av vår vaskekones barn på hvert kne, han foret dem med sin kake. «For et godt menneske,» tenkte jeg. Kort efter jul reiste han til Neapel, for å arbeide ved den berømte biologiske stasjon der.»

tegning. Om formiddagen tegnet hun efter levende modell hos billedhuggeren, professor Christian Roth. Også om eftermiddagen tegnet hun og hennes medelever efter modeller de selv hadde engasjert. Hun hadde et svakt kne, og for å skåne det sto hun på det annet ben, som da ble overanstrengt. Følgene av det led hun under hele sitt liv. Hennes søster, Renate, som hadde en god stilling som gouvernante ved hoffet i Dessau, sendte penger, slik at hun kunne leie et klaver. Da tok hun også sangtimer.

Efter en tid «dukket herr Hjort opp påny. Han sa at han skulle gjennomføre et doktorarbeide og det måtte han gjøre i München» (hans lærer var professor Richard Hertwig. Min far ble doctor philos. i 1892 på et arbeide om «Ascidernes Udvikling»). «Som han senere sa til meg var han dog kommet tilbake for å treffe meg. . . . Da han i slutten av november skrev til meg og spurte om jeg ville bli hans hustru, ble jeg så overrasket, at jeg ikke straks kunne si ja, men ba om betenkningstid. Han kom jo fra helt andre omgivelser og var også ett år yngre enn jeg. Men da han skrev et bedrøvet brev til meg, ble jeg klar over at jeg ikke kunne volde ham sorg, og langt mindre oppgi ham, at han overhodet var det beste, reneste og mest helstøpte menneske jeg hadde truffet. Han var uerfaren i livet, fordi han kun hadde befattet seg med vitenskap, han brød seg lite om mennesker og slett ikke om selskapelighet, men var alltid beredt til innsats, også politisk, for det han mente var rett. . . .»

«Jeg skrev et nytt, aksepterende brev til Johan og gjorde ham lykkelig. Nu gjaldt det å vinne min mor for vårt forehavende. Jeg skrev til henne, og ba frøken Eva Quistorp, som var en ansett og kristelig personlighet, med gode forbindelser i Norge,

om å berette for min mor om Johan og hans familie. Det gjorde hun så godt at Mama slett ikke var avvisende. Bare Gebhard, min eldste bror og familiens senior, misbilliget utlendingen. Noe slikt hadde da aldri hendt før i vår familie. «Det må Du få Wanda fra,» sa han, men Mama svarte: «Wanda vet hva hun vil og vet hva som er riktig for henne.» (Onkel Gebhard og min far ble senere meget gode venner og som før nevnt var min far den eneste som var tilstede ved hans dødsleie.)

Så ble mine foreldre forlovet den 9. desember 1892. Ikke lenge etter, etter et besøk i Friedersdorf, måtte min far reise tilbake til Christiania, hvor han var blitt utnevnt til konservator ved Universitetets zootomiske museum.

Min mor kastet seg med energi over det å lære norsk (hun kunne fire sprog fra før av). Hennes lærer i München var en dame som hadde oversatt Ibsen til tysk, men hun talte dansk med bayersk aksent. Følgen var at min mor kunne lese og skrive norsk, men i Norge lo folk av hennes uttale.

I juni 1893 skulle min mor reise til Christiania for å hilse på sin nye familie. Av sparsomhet ville hennes mor først at hun skulle reise alene, men en tante, Hedwig von Sierstorppff-Cramm (bestemor av prins Bernhard av Nederland), fant det absolutt upassende og sendte reisepenger og et kjoletøi til reise-drakt for min mormor, «damit Du doch ordentlich aussiehst wenn Du hinkommst»! Så reiste de over København med det gode skip «Melchior». De hadde følge med Studentersangforeningen, som hadde vært på turné i Danmark.

De kom til Christiania i strålende sommervær. På kaien sto «Johan, in neuem eleganten hellgrauen Sommeranzug und braunen Schuhen», med foreldre og søsken. I åpen landauer kjørte de til St. Olavsgate 21 c, hvor bestefar Hjort bodde.

Min bestefar *Johan Storm Aubert Hjort* var født i 1835 og døde i 1905. Han var sønn av brigadelege Jens Johan Hjort. Han deltok som lege i den dansk-tyske krig og ble i 1873 utnevnt til professor i øyensykdommer og kirurgi. På grunn av svekket helbred måtte han ta avskjed alt i 1899.

I sin ungdom hadde han vært en ivrig sanger. Han sang første tenor i Kjerulfs kvartett og «Nøkken» skal være til-egnet ham. Da jeg en gang i 1920-årene sang den for bestemor Hjort, brast hun i tårer fordi min stemme lignet så på bestefars. Sang er forøvrig en tradisjon i familien Hjort. Allerede om min tippoldefar, stiftsrevisor Otto Christian Lihme Hjort, står det i vår familiebok at han var kjent for sitt strenge vesen og sin vakre sangstemme.

Bestefar Hjort var en fremragende øyenlege. Hans oppdagelse av «den åpne sårbehandling» ble av H. G. Dethloff i Med. Revue 1905 omtalt som «nesten genial i sin enkelhet».

F. G. Gade skriver i Biografisk Leksikon om ham: «H's hele personlighet var preget av en fin og hjertevarm hensynsfullhet like overfor patientene, og tjenesten på hans avdeling var i så henseende en utmerket skole for de vordende leger i deres fremtidige virke». Han omtales med største vennlighet av Johan Scharffenberg i hans skarpe angrep av 1899, «Reform af den medicinske undervisning. Vore lærere, særlig professor dr. med. Julius Nicolaysen».

Marie von der Marwitz med barn og stebarn ved min mors bryllup i 1894.

Han ble gift i 1868 med *Johanne Elisabeth (Betty) Falsen*, født i 1849 som datter av premierløytnant Christian Balthasar Falsen og Johanne Elisabeth Møller. Mens Hjortene dengang var små, var hun høy og langbent og vår grens senere lengde skyldes henne. Hun var 14 år yngre enn sin mann. Hun var en varmhjertet og livlig kvinne, med fiolblå øyne, sort hår og en hvit lokk i pannen. Det var et lykkelig ekteskap. De fikk 6 barn, med Johan, født den 18. februar 1869 som den eldste.

Da min mor traff henne, var bestemor Hjort lykkelig, men i 1905 døde mannen og året efter to voksne barn, Christian og Inga. Sønnen Alf utvandret til Amerika og i 1910 ble mine foreldre skilt. Hun flyttet da til sin datter Helen Clausen i Sorø i Danmark, hvor hun døde i 1922.

Min mor har i et lite skrift «Bekanntschaft mit Norwegen 1891—1894» gitt en beskrivelse av oppholdet i Norge dengang. Det omfattet også en tur til Vestlandet. Skriftet er til dels vemodig lesning. Min mormor var som fisken i vannet og charmerte alle. Hun gikk lange fotturer med min tante Helen, mens min mor på grunn av sitt dårlige kne og sirte hyppige anfall av migrene ofte var utenfor. I juli reiste min mormor tilbake til Friedersdorf og tok Helen med seg. Min mor ble i Christiania og benyttet tiden til å lære norsk av Therese Bertheau, som senere ble hennes gode venn. (Hun eiet det hus på Burø, som Erling har idag.) I november reiste også min mor hjem for å arbeide med sitt utstyr. Den 1. mai 1894 ble mine foreldre viet i den gamle kirken i Friedersdorf.

Johan Hjort ombord i «Michael Sars».

La meg prøve å begripe de *to begavede og særpregede mennesker* som ble mine foreldre.

Om min mor sa tante Luise, som var fryktet for sin hvasse tunge: «Wanda hat viel Geist und wenig Verstand.» At min mor var et åndfullt menneske er sikkert. Hun hadde kunstneriske evner i sjelden grad. Hun behersket klaveret, kunne spille alt etter gehør og akkompagnere uten vanskelighet fra bladet. Da vi var barn fikk vi, når vi hadde lest lekser, komme inn i stuen. Vi lå på gulvet, mens min mor spilte Beethovens sonater for oss. Hun var en god tegner og maler. Hun behersket 5 språk, bl. a. norsk skriftlig så godt at min far, som ikke hadde særlig sprogsans, ba henne revidere hans stil. Hun hadde aldri fått noen skikkelig undervisning, men hadde gode

historiske og litterære kunnskaper. Hun var helt fryktløs og subjektivt sett absolutt ærlig og slik at det som hun mente var sandt og rett, også måtte sies. Hun hadde sin dose av den «Marwitzsche Widerspruchsgeist». Hennes tyske patriotisme kunne da lede til sammenstøt med andre av annen mening, bl. a. min far. Det var kanskje et uttrykk for «wenig Verstand» at hun lot det komme til det. Så viktig var jo «sannheten» ikke. Hun hadde i utpreget grad preussisk pliktfølelse. Men så hadde hun hele sitt liv en dårlig helse. I to ord kan man si om henne, at hun var en kunstner og en karakter.

Min fars virksomhet som fiskeridirektør og som vitenskapsmann er kjent, og jeg skal ikke gå inn på den her. Jeg skal si noen ord om ham som menneske. Han hadde ikke arvet sin fars sindighet, men sin mors heftige Falsen-sinnelag. Han virket voldsom i alt. Han var, som min mor sa fra forlovelsestiden, «alltid beredt til innsats for det han mente var rett». Jeg tror at han ikke forsto seg særlig på mennesker, til tross for at han selv var en utpreget individualist. Han hadde lett for å dele menneskene i venner og fiender, «hvo der ikke er med mig er mot mig!». I grunnen var han ubevisst temmelig selvopptatt. Hans sorger var større enn alle andres.

Begge mine foreldre kunne le av historier, min mor så tårene trillet og min far slik, at jeg som barn mente å forstå uttrykket i eventyret: «Da slog trollene latterdøren op!»

Men de manglet begge sans for humor i den betydning at de kunne se det komiske i sin egen situasjon og le av seg selv. Jeg tror derfor at de begge savnet evnen til å bli lykkelig. Hver for seg var de så pass særpregede og stride, hvor det gjaldt det de mente var rett, at de kompromisser, som er et av vilkårene for et harmonisk samliv, var vanskelig å oppnå. For dem

Jenny Hansen.

begge følte et kompromiss, i en for dem viktig sak, som noe av en svikt. Ingen av dem kunne lyve, selv i små ting.

Da mine foreldre var blitt gift, flyttet de til Frøen, hvor de leiet annen etasje i et hus som eiedes av en gammel fru Gjerstad. (Jeg har en mistanke om at det er det hus hvor Fridtjof Nansen ble født.) Min farmor hadde festet *Jenny Hansen*

som hushjelp for min mor. Hun ble den gang hos min mor i 4—5 år, og var for resten av livet — hun ble over 80 år gammel — en trofast og elsket venn av familien, som hadde den evne å dukke opp når hun trengtes mest. Et godt eksempel: Da Anna og jeg var nygifte, bodde Erling, som var student, hos oss. Anna var på faldende fot med Wanda og Erling fikk lungebetennelse. Plutselig en dag var Jenny der, overtok pleie og kommando, og alt faldt til ro. Jenny var datter av en fanejunker i Fredrikshald, var en fremragende pedagog, med utpreget sans for humor. Man adlød henne rent uvilkarlig. Hennes strengeste advarsel var: «Har Du ikke hørt hva der er blitt Dig befalet?» Det var mere enn nok.

Jeg ble født på Frøen den 25. februar 1895. Min far fikk derefter et stipendium for å studere fysiologisk kjemi i Jena. Familien var der i 1895—96 og Astrid ble født der den 27. juni 1896. I 1897 ble min far bestyrer for den biologiske stasjon i Drøbak, hvor vi bodde om sommeren. Om vinteren bodde vi i Neberggaten 1, hvor Erling ble født den 15. mars 1898. Jeg har mine første erindringer fra Drøbak, manetene som

drev med strømmen, en gammel sjømann som laget båter til meg som jeg seilte i en søledam, Erling i barnevogn.

I 1900 lykkes det min far å få Stortinget til å bevilge penger til bygging av fiskeriforsøksskipet «Michael Sars» — et stort tiltak for den tid — og samme år ble han, 31 år gammel, medlem av den nyopprettede fiskeristyreelse i Bergen. Så ung som han var, var han bekymret for det store ansvar han påtok seg. Han talte engang med Alexander Kielland om dette. Kielland sa: «Unge mann, jeg skal gi Dem et råd. De skal behandle den viktigste sak med den største nonchalance, da går det bra.» Fiskeristyrelsen var et tungvindt apparat. I 1906 ble min far enedirektør.

Som følge av alt dette flyttet vi til Bergen i 1900. Jeg husker at bestefar Hjort holdt avskjedsselskap for oss og at tante Helen sa at vi nu kom til å snakke slik — det vil si bergensk, hva vi bedyret at vi aldri ville gjøre. Den gang var Bergensbanen ikke bygget, og vi reiste kysten rundt med båt. I Bergen bodde vi, det vil si min mor og vi barn i 10 år, Wanda ble født der den 2. november 1902. Jeg kom på skolen, først Amalie Hansens gutteskole i 5 år, så Bergens Katedralskole i 4 år, til middelsskoleeksamen i 1910. Bergen var en morsom by å vokse opp i, med det yrende liv på havnen, skip fra alle land, Nordlandsjekter med svære råseil og tørrfisk halvveis opp på masten, og fjellene omkring. Om sommeren var vi på landet i Hardanger.

Min far hadde ikke tid til å ta seg av barna. Om sommeren var han på tokt. Jeg har aldri vært på skitur eller fisketur med ham, han lærte meg ikke å svømme eller seile, han ble fort utålmodig. Selv var jeg igrunnen litt redd ham. Våre to charmetroll, Astrid og Erling, hadde lettere for å tumle med ham.

Min mor med
Astrid, Bernhard,
Wanda og Erling
1907.

Hans assistent, senere professor Knut Dahl, var den fødte jeger, fisker og friluftsmann. Dertil var han full av skrøner, bl. a. fra Afrika og Australia, hvor han hadde vært. Min far kunne ikke fortelle en historie godt, en gang sa Knut Dahl: «Det kan bli en god historie, når jeg har fått fortalt den et par ganger.» Knut Dahl tok Erling og meg med på tur og lærte oss å fiske ørret med flue. Jeg tror at min mor stod bak det, det stod slik for henne at en gentleman skulle kunne litt av hvert (Aristoteles sier endog spille fløyte, men ikke for godt), i Tyskland ride, i Norge gå på ski, seile, fiske og gå på jakt. Jeg har ofte undret meg over at hun, på slike områder hvor hun var ukjent, turde ikke bare gi oss så stor frihet, men endog ivrig oppmuntre oss til det. En gang fikk hun min far til å ta meg med på tokt med «Michael Sars». Jeg var 12 år og ble sjøsyk og forsøket ble ikke gjentatt.

Årene i Bergen var lykkelige år. Erling begynte å spille fiolin med Torgrim Castberg og jeg diltet etter, men uten talent. Vi fikk mange gode venner. Astrids beste venninde fra den gang var Marie Rieber, senere gift med min beste venn, Hugo Borgen. Vi barn ante intet om den ulykke som foresto.

En dag, henimot sommeren 1910, kom jeg inn i det værelse som kaldtes kontoret på Kalfartoppen hvor vi bodde. Min far hadde nettopp forlatt det, jeg hadde sett ham, litt tykkfallen i en nokså blankslitt blå dress, gå oppover stien mot Fjeldveien for å gå til kontoret. Da jeg kom inn fant jeg min mor på sofaen, oppløst i tårer. Barn er en befolkning for seg, mot de voksnes befolkning, de blir alltid genert ved å se at de voksne ikke er «voksne». Jeg spurte litt brydd hva der var i veien, og hun svarte: «Papa vil forlate oss og gifte seg med frøken Gran!» Jeg kunne ikke fatte det. Jeg syntes at min far var en så gammel mann (han var 41 år den gang) at han var utover den alder da man finner på den slags, jeg tenkte på hans blankslitte, litt tykke blå bak som jeg nettopp hadde sett. Og frøken Constance Gran, som var min fars kontordame, hadde jeg alltid følt meg fremmed overfor. Jeg overså at hun var 13 år yngre enn min mor.

Det fulgte så en uhyggelig tid, oppbrudd fra Bergen, hvor vi hadde alle våre venner, og oppløsning av hjemmet. Det ble noe lettere ved at min far dro på sin store Atlanterhavsekspedisjon med Sir John Murray.

Som vilkår for samtykke til separasjon hadde min mor krevet foreldremyndighet over alle fire barn. Først hadde det vært på tale at Erling og jeg skulle være hos min far, og Astrid

og Wanda hos min mor. Den gang var skilsmisse ingen vanlig ting. Mine foreldres var noe av en skandale i Bergen, særlig fordi min far var en høy embedsmann. Det gikk heller ikke an at skilte par levet i samme by, hvor de nårsomhelst kunne støte på hverandre. Min far kunne ikke flytte, han var bundet av sitt embede.

Så ble spørsmålet da, hvor min mor og vi barn skulle flytte hen. Min far foreslo at min mor skulle vende tilbake til Tyskland, hvor hun hadde en stor slekt som kunne bistå henne. Men min mors preussiske pliktfølelse gjorde seg gjeldende. Hun sa at hun hadde giftet seg til Norge og hadde fire barn som var norske. Da var det hennes plikt å bli her, og oppdra barna til gode norske borgere.

For min mor var skilsmissen en ulykke som hun aldri kom over. Hun elsket min far til hun døde 84 år gammel. Anna har fortalt at hun engang i 1930-årene forsøkte å trøste min mor med å si at hun dog hadde fire vellykkede barn og at min mor svarte: «Hvis jeg den gang hadde hatt valget mellom ham og barna, hadde jeg ofret barna.»

Hun hadde den tro at min far og hun skulle bli forenet igjen i himmelen, hvor frøken Gran ville bli henvist til det ytterste mørke, hvor det er gråt og tenders gnidsel. Min mor følte seg krenket i sitt innerste, som den forstøtte hustru. Min mormor skrev og spurte om hun ikke hadde vært en god hustru for sin mann.

Jeg har ofte undret meg over hvorledes alt dette kunne skje. Det er vanskelig å finne to så forskjellige kvinner som min mor og Constance. Barn vet intet om sine foreldres erotiske liv, en naturlig blyghet bevirker at de ikke liker å vite noe om det. Det følgende er bare gjetninger.

Jeg kan forstå at min mor stundom kunne virke irriterende, med sin «Widerspruchsgeist», særlig for en så egocentrisk mann som min far. Men så hadde hun andre store egenskaper og på mange områder en sjelden varme. Min mor var heller ingen nitid økonom, skjønt hun gjorde seg flid og førte de nydeligste regnskaper. Til det kom så hennes ofte dårlige helbred.

Et moment er vel at min mor den gang var 42, og Constance bare 29 år.

Min kloke svigerfar, professor Peter F. Holst, sa en gang: «Jeg gad se det menneske, som ikke faller, hvis det fristes med den rette ting til rette tid. Heldigvis kommer den rette fristelse som oftest ikke til rette tid.»

Min far var sikkert, hva kvinner angår, en troskyldig og helt uerfaren mann. Hadde han vært noe av en uthaler, ville han kanskje ikke blitt fanget. Hvis vi forutsetter at Constance ville ha ham, at det er oppstått en delikat situasjon, at det er blitt sladder i Bergen, som min far på sin olme måte har møtt med tross, så kan jeg tenke meg at to prinsippryttere som mine foreldre måtte komme galt avsted. Min mor som var stolt og ikke tålmodig, kan ha sagt: «Du må velge mellom frøken Gran og meg!» og dermed ha fremkaldt en krise. Min far, som var ridderlig overfor kvinner, kan ha ment at han måtte beskytte Constance. Hvis den energiske Constance har pustet til ilden, måtte det gå galt.

Hvordan det enn er med det, vi reiste fra Bergen sommeren 1910. Ferien tilbragte vi i Tyskland. Om høsten kom vi til Christiania, hvor min mor hadde leiet professor Michelets hus i Sandviken (som det het den gang) for ett år, mens Michelets var i utlandet. Hun hadde bragt med min kusine Si-

bylla, født samme dag som jeg, for, som hun sa, å ha en som hun måtte ta seg sammen overfor.

Jeg begynte i første gymnasium på Frogner skole. Mine søsken gikk på skole i Sandviken. Vi var nokså ensomme, bortsett fra de venner vi barn skaffet oss selv.

Min mor hadde bare levet i 4 år i Christiania før vi drog til Bergen. Hennes bekjente var fortrinnsvis min fars venner. Det var bare få som så etter oss da vi kom tilbake til Christiania. Den ene var dr. med. *Edvard Hambro Bull*, min gudfar, han hadde i sitt første ekteskap vært gift med min farmors søster. Hans annen hustru var tante Ida, mor av Francis Bull. De tok seg hjertelig av oss. Hver jul holdt de stort selskap for familien, hvor vi alltid var buden, og vi barn hadde en stående innbydelse til å spise middag der, når vi for eksempel hadde spilletime om ettermiddagen. Erling gikk dit en gang, og kom forsent til middag. «Hvordan gikk det,» spurte min mor. «Bare godt,» sa Erling, «de hadde spist og jeg kunne spise så meget og så stygt som jeg ville!» Jeg pleide å sitte inne på Francis' hybel og lese lekser. Han var alltid blid og vennlig, og full av gode råd og opplysninger.

Den annen som senere hjalp oss var Fridtjof Nansen, men ham kommer jeg tilbake til.

Jeg ble med mine 15 år nærmest familiefar. For min mor, med hennes feudale oppdragelse, var det naturlig å betrakte meg som senior, som familiens overhode og å legge alle praktiske og ubehagelige ting over på meg. Selv fant jeg det ganske naturlig. Jeg har alltid følt meg mere i slekt med Martha enn med Maria og jeg kunne i det hele ikke konkurrere med mine to Maria-søsken, Astrid og Erling. Min søster Wanda,

som ligner mere på meg, sier at hun den dag idag betrakter meg som sin far.

I dette år i Sandviken levet vi i et vildt håp om at min far ville besinde seg og komme tilbake til oss. Særlig Astrid nørte opp under slike håp. I mange år ba hun i sin aftenbønn at Gud måtte la Constance dø. Hver gang det kom en bil på veien, nedenfor vårt hus, trodde vi at nu kom han. Men våre håp var forgjeves. Separasjonstiden løp ut og min far forlangte skilsmisse. Mine foreldre ble skilt den 29. juli 1912. Da var vi flyttet til Bestum. En dag sa min mor: «Idag gifter Papa seg med frøken Gran.» Det var den 10. august 1912. Da var alt håp ute.

Min mor var utadtil rolig og behersket, men Wanda, som lå på værelse med henne, fortalte langt senere, at vår mor ofte gråt seg isøvn, og at det var grusomt å høre på. Det var sikkert ikke sunt for et 10-års gammelt barn, men slik tenkte man ikke den gang. Barn måtte være solidariske med sine foreldre og dele skjebne med dem.

Våren 1911 måtte vi finne et nytt sted å bo, for Michelets kom tilbake fra utlandet. Min mor kjente hoff-frøken Bull, datter av statskonduktør Georg Bull, som var bror av Ole Bull. Bulls bodde på *Bestum*, på haugen over Bestumkilen. Frøken Bull mente at det var mulig å finne et hus på Bestum. Min mor ville ikke bo tilleie i byen. Jeg tror at det for hennes «Bodenständigkeit» var av betydning å eie eget hus på landet, når hun nu skulle bygge opp en ny tilværelse for seg og sine barn.

Vi barn var heldigvis fri for det, som mange skilsmissebarn gjør i dag, å pendle mellom far og mor. Jeg er min far takknemlig for at han holdt seg tilbake og ikke forlangte samvær med oss. En annen ting er at vi selv, med vår mors fulle samtykke, stundom oppsøkte ham når han var alene i Kristiania. Disse møter var som regel en skuffelse, vi barn, særlig Astrid og Erling, ventet mere enn han kunne gi. Igrunnen ventet vi at han skulle komme tilbake til oss. Men vi hadde den fordel at begge våre foreldre bare talte pent om hverandre, og at hver av dem formante oss til å holde av den annen. Så alt tatt i betraktning, kunne vi hatt det meget verre. Jeg har iallfall aldri følt meg som det man idag kaller «skilsmissebarn».

Det var den gang flere hus til salgs på Bestum. Min mor og jeg så på det hus, som disponent Carl O. Nielsen senere

Kvithøvd.

kjøpte ved Bestum trikkeholdeplass. Det skulle koste kr. 16 000. Vi så også på det store toetasjes tømmerhus på hjørnet av Tverveien og Nedre Skogvei. Min mor likte ingen av disse, de hadde ingen utsikt. Så fikk vi vite at «Kvithøvd» var tilsalgs, det hadde vært leiet bort i alle år, bl. a. hadde Hans E. Kinck og Pastor Freihow bodd der. Opprinnelig var det en kopist O. Høyme fra Valdres som eide tomter i strøket. Han har funnet på navnet «Kvithøvd». Det er en topp i Vestre Slidre med vid utsikt. Byggmester E. G. Johannesen var den som bygget. Høyme ga den 25. august 1902 Johannesen skjøte på vår tomt for kr. 3000. Hugo Borgen fortalte at den tidligere ble brukt til samlingssted St. Hanslaften. Johannesen bygget så, antagelig omkring 1904 og leiet bort. Da min mor

fikk se huset, var hun klar over at det ville hun ha, og kjøpte det av Johannesen for kr. 18 000.—, ved skjøte av 26. april 1911. O.r.sakfører Iver Lyche bistod henne. Det meste av kjøpesummen måtte hun låne. (Ved skjøte av 19. oktober 1925 solgte hun huset til meg for kr. 45 000.—.)

Leieboerne, en familie i hver etasje, ble sagt opp og flyttet. Da vi fikk se huset tomt, virket det nedslitt. Det var ikke innlagt elektrisk lys, det var ovnsfyring i alle rom, i bakgangen var det et kassedo, som Johannesens bror — den såkaldte «Pelopidas» — tømte i haven en gang i uken.

Min mors bror Hans, far av Sibylla, kom opp og sa at huset måtte pusses opp og elektrisk lys legges inn. Han ga min mor et par tusen kroner til det, det var mange penger den gang.

Så ble jeg tatt ut av skolen for å forestå arbeidet. Det ble innkjøpt en dongeridress til meg og jeg fikk Jenny som medarbeider, eller snarere som sjef. Vi flyttet til «Kvithøvd» og hadde det meget koselig sammen i flere måneder. De innvendige arbeider var maling, snekkerarbeider og elektrisk installasjon. Utendørs ble haven delvis opparbeidet (Jenny og jeg pillet tilkjørt jord ren for kveke om kvelden), og beplantet bl. a. med de to store lønnetrær ved gårdsplassen. Arbeidsfolkene kom klokken 7 om morgenen og arbeidet i 10 timer for 30 øre timen. Jeg måtte være oppe når de kom og delta hele dagen, lønne folkene og føre regnskap. Om høsten flyttet familien inn.

Og dermed begynner et nytt kapitel i min mors liv.

Min mor hadde reddet seg selv og sine fire barn fra det ekte-
skapelige skibbrudd. Oppholdet i Sandviken var et provisio-
rium. Nu skulle hun bygge *et nytt hjem* for sine barn.

Jeg ble satt på Kristiania Handelsgymnasium for å bli fort
ferdig og for om mulig å tjene penger til familien. Min mor
og jeg hadde meget tåkede begreper om handel. Jeg er glad
for at min far avbrøt denne karriere som jeg neppe hadde pas-
set til, og fikk meg til å studere jus. Astrid gikk i middelskolen
på Bestum, der hvor barnehjemmet i Nedre Skogvei er nu. Lie
Nielsen (kaldt Lynildsen) var skolebestyrer. Wanda gikk hos
frøkene Timme, i klasse med Randi Lystad.

Bestum den gang var et litet og sluttet samfund. Man vis-
ste hvem som bodde i hvert hus. Vestbanen var forbindelsen
til byen. Posten ble hentet på stasjonen. Trikken gikk bare
til Skøyen.

En søndag efter kirketid kom det alvorlige herrer i redin-
gote på visitt til min mor og ble bevertet med Marsala. Det
var grosserer Carl Levy, far av vår senere huslege Fin Levy
(«Så kom doktor Levy, gjorde'n bra for evig,» sa vi), bank-
sjef Einar Lystad og sogneprest Jonas Dahl, forfatter av «Kar-
gordør Zahl». Han var en munter mann, med blomst i knapp-
hullet, hilste selv meg bestandig med ordene «Goddag Høist-
ærede». Fordi han var slik en motsetning til vår annen prest,

Hugo Borgen.

den dystre og strenge Freihow, ble han kaldt «Herrens glade laks». Disse visitter, til en nykommer, var den offisielle opptagelse i samfundet. Min mor likte det.

På den måte, og gjennom skolen, fikk vi barn en del bekjente blandt våre jevnaldrende. Astrid var i et selskap hos grosserer Haldor Larsen, hvis hustru var tysk. Der traff hun Hugo Borgen, som senere ble min beste venn gjennom et langt liv. Han

hadde også en tysk mor. Borgens hadde bodd i mange år på Bestum, men det gikk dårlig med Papa Borgens forretninger og de flyttet til Kristiania hvor de bodde i Søgaten, like ved Vestbane-stasjonen. Der hadde Hugo mange muntre slagsmål med Vikaguttene, han var ofte blodig på knokene. Hugo var uvanlig sprek, fort i bevegelsene som en katt. Han likte å slåss.

Hugo Borgens vennskap med oss fortjener å minnes. Han var ett og et halvt år eldre enn jeg, og i motsetning til meg en fremragende sportsmann. Han fikk sin gang i vårt hjem, særlig etter at hans mor døde. Hans mor skal på dødsleiet ha bedt min mor om å holde øye med Hugo, som var hennes yngste barn. Hugo ble som en sønn i huset, av og til kunne vi barn nesten bli sjalu på ham og bebreide min mor at hun la større

vekt på det han sa og gjorde, enn det vi mente. Min mor svarte bare: «Han kan meget som dere ikke kan.»

Han ble min beste venn til han døde i 1965, altså gjennom mere enn 50 år. Han var et av disse sjeldne, redelige mennesker som er uforanderlige, man kunne møte ham igjen etter års fravær, han var den samme som før. Man kunne tie sammen med ham og ha det hyggelig.

Hugo var en utpreget friluftsmann. Han dro meg med i Nordmarken, gjennom år var vi hver lørdag og søndag på Kampen hos Martin og Matilde. Om våren gikk vi, helt ulovlig, på spilljakt eller rugdetrekk, også i Ullernåsen. Om sommeren fisket vi. Det er ikke mange kroker i Nordmarken vi ikke var innom. Hugo hadde en gammel halvdekker, «Adam», som vi seilte med. Vi bokset sammen i Turnhallen, min mor var redd for nesen min, men var enig i at jeg bokset. For min utvikling var alt dette, og særlig vennskapet med Hugo, av største betydning og jeg er ham dypt takknemlig.

Hugo kjente mange jevnaldrende på Bestum og Lysaker og gjennom ham fikk vi en omgang.

Et godt bevis på hans vennskap fikk vi under vårt opphold i Gross Kreutz i 1943. Under påskudd av forretninger i Tyskland (hvor «gode nordmenn» avholdt seg fra å reise) kom han for å undersøke hvorledes det sto til med oss. Han lovet meg en veldressert jakthund når jeg kom hjem, et løfte han holdt.

Jeg nevnte foran *Fridtjof Nansen* som en av dem der hjalp oss. Han hadde i sin tid samarbeidet med min far i havforskningen. Hans sønn Kaare hadde også bodd hos oss i Bergen. Min mor fortalte en gang fra et slottsball at hun hadde danset galopp med Nansen, det hadde vært litt av en sportsprestasjon.

Min mor var som nevnt meget sprogkyndig og hun hadde ofte oversatt norske vitenskapelige avhandlinger til tysk eller fransk. En dag i begynnelsen av tiden på Bestum, kom Nansen ridende inn på gårdsplassen. Han hadde et manuskript som min mor skulle oversette for ham. Jeg fikk lov til å holde hesten, mens han var inne og konfererte med min mor. (De av mine barnebarn som leser dette, bes huske at hester den gang spilte den rolle for oss som motorsykler og biler spiller for dem — efter min mening et tilbakeskritt.)

Nansen var enkemann. Hans hustru Eva Nansen var sangerinne. Hun døde i 1907. Hun var datter av zoologen professor Michael Sars og Maren Welhaven, en søster av dikteren. Eva Nansen var søster av Ernst og Ossian Sars og av Mally Lammers. Hun hadde 5 barn, Liv var den eldste, et par år eldre enn jeg, hun ville også bli sangerinne. Nansens barn og vi ble bragt sammen, og dermed kom vi inn i Lysakerkretsen, Dagfin Werenskiold ble også en av våre venner den gang.

Min mor var interessert i mennesker, særlig unge mennesker og glødende ivrig hvor det gjaldt kunst, og særlig musikk. Vi tre eldste barn fikk den beste undervisning, Erling i fiolinspill hos Arve Arvesen, Astrid i klaverspill hos Carl Nissen og jeg i sang hos Erpekum-Sem. Min mors iver vil fremgå av følgende: Erling var kommet til første gymnasium og kjedet seg på skolen. En dag foreslo han at han skulle ta seg fri resten av skoleåret for å spille alvorlig med Arvesen. Min mor var begeistret og trosset, som det senere viste seg med rette, skolens advarsler. Det grunnlag Erling fikk den gang, har han hatt glede av til denne dag. Jeg kunne ikke holde mål med Erling i fiolinspill. Men jeg hadde en ganske bra tenor. Min mor gikk til Thorvald Lammers, som også bodde på Bestum og ba om råd. Han sendte meg til Erpekum-Sem, som jeg sang med i flere år. Han ville at jeg skulle gå til operaen (min mor så meg alt i tankene som Siegfried), men jeg holdt heldigvis fast ved jussen. Sangen har betydd meget for meg, gjennom mange år. Det er nok å nevne Guldbergs Akademiske Kor, hvor jeg ble med i 1920, og hvor jeg fant mange av mine beste venner, blandt dem Konrad Hemsén, Sverre og Einar Grette.

Det som er viktig å holde fast, er at denne opplæring tok sikte på kvalitet og ikke underholdning. Det var ikke minst for min mor, en dypt alvorlig sak. Takket være min mors iver og hennes evne til å øve med oss og akkompagnere oss, ble musikken i vårt hus mere enn et tidsfordriv.

Denne tid på Bestum begrenses av årene 1911, da vi flyttet dit og 1920, da jeg giftet meg. Det er ikke mulig for meg å følge en streng kronologi. Jeg må heller prøve å skildre det miljø som oppsto etter hvert.

La meg først si noe om krigsårene 1914—18. Det var på mange måter ukoselige år. De fleste i Norge var engelskvennlige, u-båtkrigen øket hatet til tyskerne. Min mors tyske patriotisme skapte vanskeligheter. Hun holdt avisen «Kreuzzeitung», som den gang offentliggjorde tyskernes tapslister, iallfall for offiserers vedkommende. Hvert nummer inneholdt navn hun kjente, blandt dem flere av mine fettere. Jeg kan dog ikke huske at selv disse år kunne ødelegge miljøet på «Kvithøvd». Jeg ble kjent med Anna i 1915 og formelt forlovet med henne den 24. juni 1919. Men i flere år hadde det vært en «understanding» oss imellom, og hun og hennes søsken vanket i vårt hus fra 1916 av. Jeg nevner det for å vise at krigen ikke ødela miljøet. En annen ting er at inflasjonen gjorde oss stadig fattigere. I anledning av min mors 100-årsdag skrev Alexander til meg: «Det hjem din mor skapte var for oss unge som hadde den lykke å komme der, noe enestående. Alltid hadde vi følelsen av at vi var velkomne og alltid følte vi oss hjemme der. De mange, mange ganger jeg har vært gjest hos din mor på Bestum, står for meg som min ungdoms lykkeligste tid — så du forstår nok at jeg står i stor takknemlighetsgjeld til henne.» Jeg tror at dette utsagn ville bli underskrevet av mange som vanket på «Kvithøvd» den gang.

Erling hadde fra 1916 av sine musikalske medisiner venner. Harald Angell-Thodal bodde på værelse med Erling og meg og tittet hver morgen med avsky over dynen på oss som selvsagt tok kald avrivning, selv om vannet i muggen kunne ha isbelegg. Min mor var tilhenger av at unge menn skulle herdes og selvsagt være rene og velstelte. Thodal spilte godt klaver. Det gjorde også Ragnar Forsberg. Knut Lossius spilte annenfiolin, Leif Lippestad spilte bratsch og Wilhelm Hart-

wig cello. Det ble sonater, trioer, kvartetter og kvintetter. Jeg hører aldri Schumanns klaverkvintett uten å tenke på hine fjerne dager. Erlings innsats i de dager kan ikke overvurderes. Liv Nansen sang, Kierulf og folkeviser, hun hadde et beåndet foredrag. Selv sang jeg Kierulf, Robert Franz, Schubert og Schumann, Löwes ballader og meget annet. Astrid spilte klaver, men gikk senere over til sangen. Hun hadde en ganske sjelden charme. Min mor var den alltid beredte, gode akkompagnatør. Det gikk megen øving forut for våre prestasjoner.

Alt dette ga oss et alvorlig grunnlag for samvær, i utvendig ytterst beskjedne former. Traktementet var te eller moreller («moriller» som Dagfin sa) syltet på flasker. Vi trodde på kunst («konst» sa Dagfin) som en alvorlig kraft i menneskers liv. Fia musikk var veien ikke lang til poesi.

Dette miljø tiltrakk andre unge mennesker, som selv ikke spilte eller sang. Alexanders foran siterte brev er et bevis på det. Men interesserte tilhørere er stimulerende for eksekutørene, så disse andre — blandt dem min elskede Lillemor — hadde sin viktige misjon i helheten.

Hvordan min mor fikk laget dette miljø har jeg aldri helt kunnet begripe. Selv var hun først akkompagnatøren, men dernest inspiratoren. Det nærværende øyeblikk var uhyre viktig for henne. Det grodde likesom mellom hendene på henne, det ynglet rundt henne. Mest rørende av alt, i vår ungdommelige begeistring, var det dype alvor og den trang til kvalitet som våre anstrengelser var preget av. Det skyldtes min mor, ti for henne var kunst og musikk noe strengt og hellig som det ikke måtte lekes, og enn mindre bløffes med. Kun det beste, slik vi kunne prestere det, var godt nok.

Når jeg idag ser tilbake på disse 10 år, fra 1910 da vi reiste

fra Bergen, til 1920 da jeg giftet meg — fra mitt femtende til mitt femogtyvende år — er mitt samlede inntrykk en rik og lykkelig ungdom. Når dette er det samlede inntrykk, tross katastrofen i 1910, skyldes det ene og alene det hjem som min mor laget for oss, med dårlig råd under den økende inflasjon, ved hjelp av åndelige midler og en energisk innsatsvilje.

Det hendte engang, jeg tror det var under oppholdet i Sandviken, at min mor nektet oss ett eller annet. En av oss var uforsiktig nok til å antyde at vi da ikke kunne være så glad i henne som vi gjerne ville. Det var helt malplasert. Min mors svar var: «Det får være som det vil med kjærligheten, så lenge dere bare respekterer meg!» Vi følte oss meget flaue og tarvelige, og var klar over at vi både elsket henne og respekterte henne.

Da Lillemor og jeg hadde giftet oss den 7. februar 1920, flyttet vi inn i «Kvithøvd», hvor jeg senere har bodd. Vi bodde i annen etasje, og min mor med Wanda i første. Astrid var reist til Tyskland. Noe senere dro de etter, Astrid skulle utdanne seg videre i musikk, Wanda vilde bli interiørarkitekt. I Tyskland traff mine søstre sine tilkommende menn, brødrene von der Goltz. Astrid giftet seg med Rüdiger i Gross Rietz den 26. september 1920, og Wanda med Georg Conrad i Berlin den 10. februar 1925.

Min mor førte etter den tid en omflakkende tilværelse. En tid bodde hun i Kolberg i sin søster Hetes hus, senere etter at tante Hete var blitt enke, i Berlin sammen med søstrene Bertha og Hete. Det siste gikk ikke godt. Lange stunder var hun hos Astrid i Kiensegg i Bayern, og i ferier hos Erling eller meg. Hun ble igrunnen slitt mellom sine sønner i Norge og sine døtre i Tyskland. I Norge talte hun stadig om hvor prektige Goltzene, foreldre og barn var. I Tyskland om hvor storartede vi og våre barn var. På den måten støtte hun begge grupper, men den subjektive sannhet måtte ut.

En gang i 1930-årene fant jeg at jeg igjen burde ta opp forbindelsen med min far. Den gang bodde han i Thomas Hef-tyesgate. Senere kjøpte han gården Hofstad i Asker og flyttet dit. Jeg forela problemet for min mor, jeg ville ikke gjøre

noe, hvis det kunne såre henne. Men hun oppmuntret beredvillig til det, og fra da av hadde jeg en hel del med min far å gjøre og hadde megen glede av det. Besøkene i hans hjem var ofte vanskelige. Neutralitet var ikke noe for ham. Han ville at vi skulle like og anerkjenne Constance, men så langt kom vi ikke.

Da min mor senere bodde hos oss, hadde hun følelsesmessig vanskelig for å klare våre besøk på Hofstad. Hun tenkte vel som så, hvor godt det ville vært om min far og hun hadde levet sammen på Hofstad, en gård på landet med hester og kuer — et norsk litet Friedersdorf — hvor hun kunne tatt imot barn og barnebarn.

Men hvis jeg spurte henne rent ut om hun helst ville at vi ikke skulle besøke min far, var hennes svar alltid nei. Hennes pliktsans avgjorde det, men hennes følelser voldte henne vanskeligheter.

Slik har da våre foreldres ulykke fulgt oss, og vil vel følge oss til vår død.

Krigsårene 1940—45 ble vanskelige. Min mors tyske patriotisme holdt seg uforandret, mens vi som forholdene var, måtte ønske at Tyskland skulle tape. Dessverre har hennes barn også arvet dette med den subjektive sannhets krav på selvrealisering. Det ledet til mange bitre diskusjoner, som jeg idag bare kan beklage. Men heldigvis hadde vi også mange gode samvær. Da jeg i mai 1942 slapp ut av fengslet i Berlin, tok hun meg med til Friedersdorf, hvor hun fikk meg til å synge norske sanger. Hun satte seg til klaveret og begynte med «Å Ola, Ola min egen unge» og tårene mine trillet. Kanskje det var hennes måte å vise meg sin kjærlighet til Norge.

Wanda Hjort 1940.

haus», i Potsdam. Vi var da flyttet til Gross Kreutz, som ligger ganske nær. Kirsti, som var 12 år, spilte i Potsdam — «das Kind ist sehr talentiert» sa læreren — og det opptok min mor sterkt. Gross Kreutz hadde min fetter Bodo, som jeg ikke hadde sett siden barndommen, stillet til disposisjon, da han hørte at vi trengte hus. Da jeg takket ham, sa han bare: «Det er intet å takke for, vi har jo felles bestefar.» En utpreget slektsfølelse er karakteristisk for Marwitzene.

Eftersom krigen utviklet seg verre og verre for Tyskland, ble dette tyngre og tyngre å bære for min mor, den gamle preussiske patriot. Men ved det mislykkede offiserskupp den 20. juli 1944, hvor mange av familiens menn var innblandet, var hennes hjerte helt på disse standsfellers side, «Wählte Ungnade, wo Gehorsam nicht Ehre brachte!»

På slutten av krigen var hun hos en familie von der Goltz i Kreitzig i Pommern. Den russiske frontlinje rullet nærmere og nærmere. Heldigvis kunne jeg, takket være en dansk lege med bil, reise dit og hente henne til oss i Gross Kreutz. Det var en uhyggelig tur, vi ventet hele tiden å møte en russisk tank i neste sving, men det hendte oss ikke noe, vi kom velberget hjem. Ikke lenge etter var russerne i Kreitzig, gamle von der Goltz ble bortført og omkom, huset ble herjet og brent.

Da Bernadotte-ekspedisjonen var i Tyskland i begynnelsen av april 1945, fikk jeg i oppdrag å hente politimester Welhaven og frue i Landsberg i Bayern. På veien ned hadde jeg min mor med og avleverte henne hos Astrid i Kiensegg. Erling og jeg besøkte Kiensegg i januar 1947, det var siste gang vi så Astrid, hun døde den 12. februar 1948 av hjertesvikt. Krigen tok livet av henne.

Efter Astrids død var livet i Kiensegg, hvor det også var andre flyktninger fra Øst-Tyskland, ikke lett for min mor. Jeg tok henne da til «Kvithøvd», hvor hun ble til sin død i 1952. Min far døde fire år før, den 7. oktober 1948. Han tok Astrids død — han var svært glad i henne — tungt. På dødsleiet ba han meg å love at jeg skulle ta meg av Constance. Det har jeg prøvet å gjøre. Og hun på sin side har latt som om Erling og jeg var hennes sønner. Stundom er jeg blitt slått av ironien i dette, at Constance som ødela så meget for oss skulle bli mitt ansvar. Men jeg har trøstet meg med at jeg trenger noen kreditposter i mitt livsregnskap.

Såvidt jeg vet, så mine foreldre hverandre igjen kort før min far døde. Hva det kom ut av det, vet jeg ikke.

Min mor hadde to anfall av hjerteinfarkt. Det siste var dødelig. Etter det første i 1951 ble hun innlagt på Midtstuen hos Erling. Han forteller at hun under oppholdet der var den ukuelige gamle:

«Det siste bilde jeg kan fremkalle av min mor har forbindelse med musikk. Bakgrunnen for dette minne var det gamle fylkessykehus på Midtstuen hvor hun senere skulle dø.

Det var en julefest vi deltok i, og den foregikk i vestibylen hvor der var en trappeavsats som harmoniet sto på.

Min mor elsket å feire, og hun anså det som sin rett og sin plikt å bidra sitt til å øke festgleden. Forventningsfull kom hun derfor inn i rommet. Hun hadde ingen tanke for den hjertelidelsen som hun visste om, og som hun senere skulle dø av. Dødsfrykt inngikk ikke i hennes vokabular.

Hun var som vanlig nett og sirlig antrukket, med en knipplingskrave om halsen. Hennes skikkelse, som tidligere var så frodig, var nu innskrunpet, liten og mager. Det man straks

la merke til var øynene, disse store øynene som likesom prøvet å suge en inn i sitt synsfelt og fastholde en der. Munnen som før var fyldig og uttrykksfull hos dette livlige menneske, var nu sammenknepet som en strek. Den ga ikke inntrykk av bitterhet, for bitterhet var fjernt fra hennes natur. Den virket snarere som munnen hos et menneske som har fått lagt på seg en tung skjebne og akter å bære den. Livet hadde vel fart for hårdt mot henne. Det meste av hennes verden var raset sammen. Det var nesten bare «der liebe Gott» som var blitt tilbake, men det var kanskje nok.

Den lille skikkelsen gikk bort til harmoniet og satte seg ned med noe besvær på den høye pianokrakk. Hendene gled over tangentene, disse hendene som det alltid hadde vært min glede å iaktta fordi de var så velformede og uttrykksfulle. Nu var fingrene krocket av leddgikt. Men den musikk som fingrene fremkalte var velformet og skjønn for mine ører. For hun spilte for «der liebe Gott» og for menneskene, slik som enhver ekte kunstner gjør.»

Da hun var utskrevet fra Midtstuen, kom hun tilbake til «Kvithøvd». En tid etter skulle en av Astrids døtre giftes. Astrid var død. Min mor ville reise ned til bryllupet. Alle frarådet det på grunn av hennes helbredstilstand. Men hun holdt på sitt, det ville jo ikke være noe stort tap om hun døde, sa hun, på den annen side ville hun i Astrids fravær være tilstede. Dessuten hadde hun lyst på turen, det ville være en opplevelse.

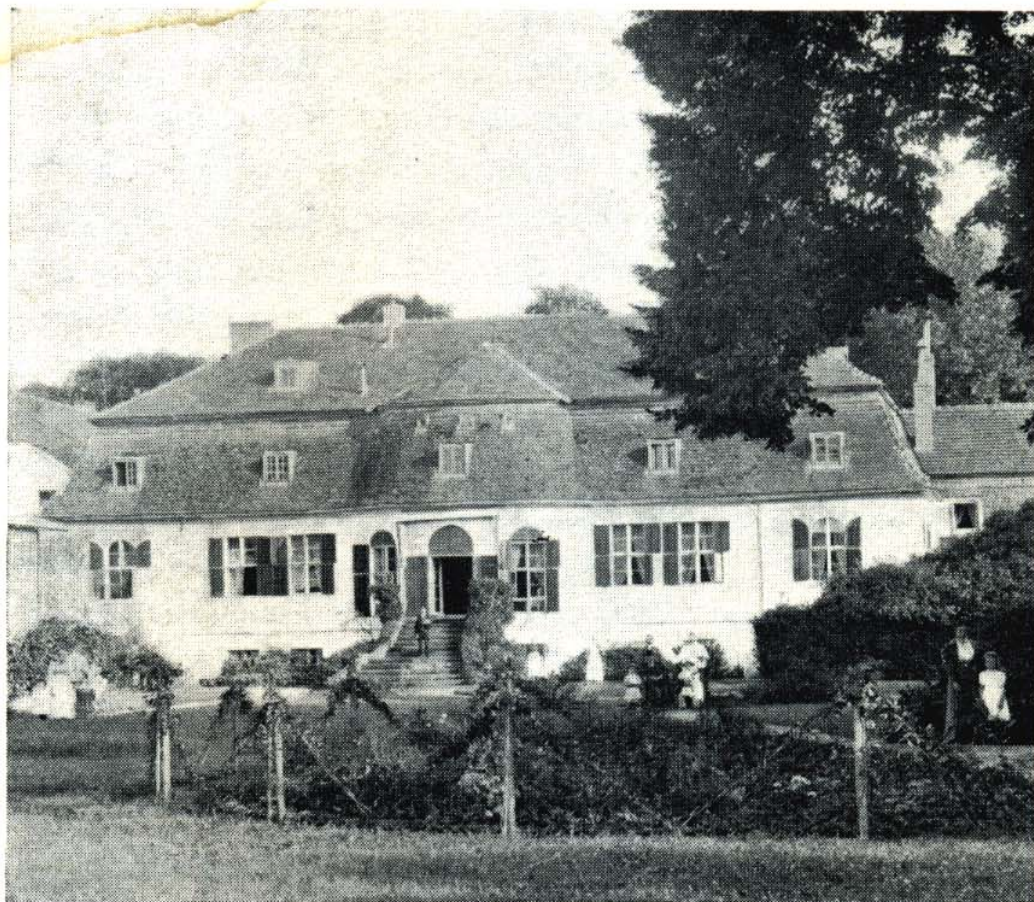
Så reiste hun da. Et fotografi fra bryllupet er det siste vi har av henne. Hun kom velberget tilbake. Men omkring den 20. oktober 1952 fikk hun et nytt anfall av sin hjertelidelse. Hun kom påny på sykehus med streng ordre om å ligge iro

i sengen. Den 24. oktober 1952 gikk hun allikevel ut av sengen og faldt død om på gulvet. Hennes «Widerspruchsgeist» og trang til aktivitet fornektet seg ikke. Hun «var og ble seg selv tilslutt». Hun ble 84 år gammel. Hun ble bisatt i krematoriet, under stor deltagelse av mange som hadde kjent oss og henne opp igjennom årene. Conni tok hennes aske med til Tyskland. Nu, da hennes gjerning i Norge var gjort, fant jeg at hun skulle få hvile i sitt elskede fedrelands jord. Hennes aske ble satt ned på en haug ved Kiensegg, hvor det er utsikt over sjøer og bayerske alper. Hun hviler der sammen med Astrid, ved et kors som ble reist til minne om Astrids eldste sønn Rüdi, som 20 år gammel faldt ved Wjasma i Russland den 20. mars 1942.

Så var da sirkelen sluttet, den som begynte i Friedersdorf den 16. februar 1868. Det nesten greske drama, som hennes liv hadde vært, var spilt til ende. Det hadde, som et slikt drama krever, gitt beskuerne katarsis, reisning.

Min mor var en ekte representant for det beste i den tyske nasjon. På den ene side den spartanske og plikttoppfyllende preussiske offiser, han som minner om Leonidas ved Termopylene: «Si til spartanerne at her ligger vi og var deres lover lydige!» Hun tilhørte en rase som var oppdrettet til forsvar av Europa mot Østens pågang. Mark Brandenburg betyr Grenseland Brandenburg. På den annen side det Tyskland som var «Das Land der Dichter und Denker», og «der Musiker».

Dette tyske har sin edle styrke, men naturlig nok også sine kanter, fordi det godes forsvar forutsetter en klar grense mot det som menes å være det onde, en grense som det ikke kan kompromisseres om.

Gross Kreutz.

Under krigen møtte vi i Norge også denne type tyskere. Fra mitt eget arbeide nevner jeg Rittmeister Prinz von Hessen i overkommandoen, som jeg kunne tale og argumentere med som om han var en fetter. Han kjente min mening om Quisling og NS, og i 1941 kom han en dag ned på mitt kontor og sa: «De må regne med at Quisling nu kommer til makten. Jeg sier det, for at De kan ta Deres forholdsregler.»

Men så var det den annen sort tyskere, kjennetegnet ved Terboven og Gestapo, folk uten bakgrunn og ære. Slike tyskere hadde jeg aldri truffet før, og jeg forsto dem ikke. De

var for meg representanter for en underverden, som vel finnes i enhver nasjon. Vi hadde jo selv folk som Rinnan, og jeg vil nødig kjennes ved dem. De har skjemet ut for hele sin nasjon, og det vil ta lang tid å vaske bort de spor de har etterlatt seg.

Til jul 1929 ga min mor meg boken «Geschichte der Familie von der Marwitz», med dedikasjonen «Meinem lieben Sohn Bernhard». Over hadde hun med sin vakre håndskrift skrevet av min oldefar Friedrich August Ludwig von der Marwitz's testamente av januar 1828. Jeg vil gjengi det:

«Jeg håper at alle mine barn alltid vil huske den slekt de er spiret av, en slekt som aldri traktet etter jordisk gods, men alltid etter æren, det sande og det rette, en sindets retning som den har gitt flere strålende eksempler på. Jeg håper derfor, at alle mine barn vil følge denne retning og at de vil leve i fast enighet og kjærlighet til hverandre, slik at de ikke vil misunde den bror som lykken måtte begunstige, og at han på sin side ikke vil knurre, hvis hans søsken måtte volde ham meget møie og besvær. Alle må de stadig huske, at de ikke er her som nydere av det jordiske gods, men som tro forvaltere, og at de skal gi arven videre til sine etterkommere, slik deres fedre har gitt den til dem. Mennesket er ingen isolert plante i skaperverket, som lever og dør for seg alene. Dets slekter er et sammenhengende hele, som skal forbli sammenhengende og etter Skaperens vilje forplante videre det gode sinnelag.»

Jeg tror at min mor har ment å leve etter dette. Ved hennes hundreårsdag var det 86 levende og døde barn, barnebarn og oldebarn etter henne. Det er en anseelig skare. På bakgrunn

av begivenheten i 1910, kan dette gi oss en forsikring om at et nederlag i menneskets liv ikke er uopprettelig. I mange av disse efterkommere finner vi spor efter henne, musikalitet, begeistring og karakter.

Familien Marwitz' våpenskjold kan være et symbol for denne beretning. Det knytter seg det sagn til våpenet, at slektens mannlige linje var utdødd, bare en jomfru var igjen. Da hun skulle giftes, fikk hun keiserens samtykke til å beholde sitt navn. Hun fikk seks barn.

Våpenet viser derfor på blå bund en kløvet opprevet trestubbe, men seks grønne blader spirer ut av den. På hjelmen sitter jomfruen som setter brudekransen på sitt hode. Våpendevisen er «Revirescit», det skal grønnes påny.

I 1910 må min mor ha følt seg som dette tre, splintret av lynet, revet opp med roten. Men takket være en seig livsvilje kunne stubben igjen feste rot og skyte nye skudd, til slektens bevarelse.

Jeg kan derfor ikke gi disse erindringer om min mor en mere egnet avslutning enn denne hennes egen våpendevise:

Desember

12 md.

Søndag
1. juledag

31 dager

Rentedager
355—5

25

1927
359—6

WM

geboren 1868

Vater stirbt 1880

wuchs z. T. bei Marie Gräfin Lynar in Bielefeld
Führ mit dieser Tante auf Reisen (wann?)
nach Italien und Algier.

Nach 9 Jahren bei der Tante, entschloss sie
nach München zu gehen (1891) → Zeichnen

JH fährt nach Weihnachten nach Neapel
Danach kommt er zurück wg. Doktorarbeit

Nov. 1892 Brief von JH, bittet um ihre
Sie bittet um Bedenkzeit, u. a. wg. Her

9. Dez. 1892 Verlobung.

1893 Reise nach Christiania